

FEKETE SÁNDOR

Az utópia-műfaj karakteréről

Utópisztikus művet írni felettébb egyszerű feladatnak tűnik. Mert mi kell hozzá: egy szerző, aki egyszerre filozófus hajlamú és író, akinek jól meghatározható fogalmi véleménye és érzéki látomása van tartózkodási helyéről, a jelenkori világról. És aki ezzel szemben valamilyen kitalált jövőképet, „jövőországot” (Sükösd Mihály) tud elképzelni és megfogalmazni. Az elgondolás elméleti, az ábrázolás irodalmi: az utópia jövővilága a létezés érzékletes helyzetében és viszonyaiban kell, hogy megvalósuljon.

Minden utópia a csalódás és a hiány műfaja. Minden utópia szerzőjét – a műfajnak nevet adó Thomas Morustól Campanellán és Swiften át Huxleyig, Orwellig – az a késztetés hajtja írásra, hogy rosszul érzi magát a jelenvalóság keretei között. Amikor pedig elemezni és általánosítani kezdi rossz közérzetének összetevőit, az adott részletekből a jelen egységes bírálata fogalmazódik meg.

Az utópia s az utópisztikus regény évszázadokon át az optimizmus műfaja volt. Pontosabban mondva: a beharapott szájú, alanyi érzelmeket mellőző, elméletileg átgondolt, mondhatni kényszerű optimizmusé. Thomas Morus és Campanella filozófiai szinten fogalmazta meg, miért érzi rossz valóságnak azt a társadalmi szerkezetet és hétköznapi életkeretet, amelynek nemcsak az átélője, hanem a megszenvedje is volt. Így keletkezett a pozitív utópia: a látomás arról, hogy az elfajzott jellel szemben milyen ígéretes lehet a jövő. Mindehhez számítsuk hozzá, hogy az utópikus alkotás szerzője nem tud másból építkezni, mint a megtagadott jelen elemeiből. A műfaj alapvető jellegzetessége, hogy a jelenkori valóság alkotórészei – az uralkodó gondolati eszméktől a hatalmi érdekviszonyokon át a hétköznapi élet tárgyi és személyi mozzanataig – mintegy megszüntetődve őrződnek meg. Tehát anyagukat tekintve megmaradnak, de lényegüket illetően előnyükre változnak meg az utópiában.

A negatív utópia műfaja főleg a modern korban keletkezik, aligha véletlenül az angol és a francia polgári forradalom után. A nézőpontváltáshoz radikális remény és radikális csalódás szükségeltetett. Miként azt a világirodalom mindmáig legfontosabb, legkínzóbb és legtökéletesebb negatív utópiája tanúsítja, a *Gulliver* negyedik könyve, az *Utazás a Nyihahák országában*.

Minden utópisztikus regény alapvető eleme, hogy a jelen társadalma egyebek mellett azért elviselhetetlen, mert egymás felett elhelyezkedő, ellentétes érdekű csoportokból áll. Az ellentétekre épülő és egyenlőtlenséget eredményező társadalomban pedig nincsen helye az eszményi társadalmi szerveződésnek az államhatalom és állampolgárok, irányítók és irányítottak között. „Ideális államot terveztünk, szervezett államot, amely olyan bizakodó és hatalmas, mint a modern tudomány, olyan kiegyensúlyozott és szép, mint az élő test, olyan jótékony, mint a napfény, szervezett államot, amely örökre véget vet a zűrzavarnak...” (H. G. Wells)¹ Az „utópia” egy olyan szóalkotás, amely a görög „jó” (eu) és a „nem” tagadószó (ou) kiejtésbeli hasonlóságán alapul, s amelyhez a „hely” (toposz) szó illesztetett: voltaképpen olyan helyet jelöl, amely jó és nem létezik egyszerre: úgymond sehol-sincs-hely.² Thomas Morus használta először ezt a szót 1516-ban, egy távoli sziget megnevezésére, s az *Utópia* megjelenése óta többé-kevésbé különbség nélkül ezzel a címmel foglalják össze minden idők irodalmi, politikai és filozófiai műveit, amelyek dialógus, regény

¹ MORTON, A. L.: Angol utópia. Bp., 1974. (továbbiakban: MORTON, 1974.) 285. p.

² HITSEKER Mária (szerk.): Politikai filozófiák enciklopédiája. Bp., 1995. (továbbiakban: HITSEKER, 1995.) 506. p.

vagy más formákban hasonló módon az emberi tökéletlenségektől mentes társadalmat vagy államot igyekeznek leírni.

1516 óta a kifejezés a valóságban megvalósíthatatlan társadalmat jelöl, amely eleinte eszményi, később már negatív – avagy mindkettőt egyszerre. Az utópiákat gyakran utasítják el, vagy vetik meg azon az alapon, hogy nem egyeztethetők össze az adott kor valóságával. A politikai gondolkodásban azonban két fontos szerepe is van az utópiának: egyrészt a fennálló politikai és társadalmi intézményeket nem egyszerűen reformista, hanem radikális módon bírálja, másrészt új eszményeket fogalmaz meg, s bemutatja, hogyan lehetne ezeket megvalósítani a fennálló társadalomban. A legtöbb utópikus arra törekszik, hogy az egyes embert jólétének és a boldogságának elérésében segítse (Platóntól kiindulva), s hogy leírja azokat a társadalmi intézményeket és életformákat, amelyek a jólét és a boldogság beteljesüléséhez szükségesek. E törekvés az utópikus gondolkodót kizárja a politikai elméletek fő áramából, mivel ez utóbbiak inkább a politikait hangsúlyozzák, és az egyéni személyi vonatkozásokat nem veszik figyelembe.

Az utópikus gondolkodás felismerése nem mindig egyszerű feladat. Nyilvánvalóan utópikus az a gondolat, amely irodalmi formában ábrázol egyfajta eszményi társadalmat a múlt vagy a jövő felől, esetleg egy jelenbeli „másutt” tökéletes államát. Vannak azonban olyan nem irodalmi művek is, amelyek tartalma utópikus: ilyenek például a felvilágosodás gondolkodóinak (Mably, Diderot, Breton) jogi tartalmú utópikus munkái, vagy a társadalom-átalakítási kísérletek részletes tervezetei is (pl. Owen erre vonatkozó javaslatai). Vannak olyan politikai gondolkodók, akik egy-egy kérdésben utópikus eszméket vallanak, ami felismerhető arról, hogy hangsúlyosan védelmeznek valamely eszményt, például a közösségi tulajdont, aminek jelentős következményei vannak a társadalom és a politika szervezetére nézve.

Az utópizmusban arról van szó, hogy a hirdetett eszmét vagy eszméket a társadalmi élet valamennyi területén alkalmazni akarják, aminek forradalmi következményei vannak a társadalom egész berendezkedésére. Az utópizmus egy tökéletes „izmus”, hiszen igen változatos formákban jelenik meg, bal- és jobboldalon egyaránt, mások pedig nem sorolhatók be egyik csoportba sem. Az utópizmus sokkal inkább a politikára és a társadalomra vonatkozó reflexiók sajátos módszere, mely a legtökéletesebb és legjobb, vagy legboldogabb társadalmat keresi, anélkül, hogy figyelembe venné a fennálló politikai intézményeket.³ Épp ez utóbbi sajátossága miatt igen sok kritika éri a politikai elméletek felől, mint már fentebb említettem.

„Az utópista gondolkodás nem korlátozódik a politikai tervezés területére, hanem a gondolkozás önálló kategóriáját alkotja.”⁴ Ennek értelmében igen sok formája alakulhat ki. Molnár Tamás az utópista filozófus típusából kiindulva, annak megfelelően alakítja ki a maga utópia-megközelítéseit: megkülönbözteti a historicistákat, rajongókat, eretnekeket, platonistákat és a manicheistákat. A „historicisták szerint a történelmi folyamat feladata a tökéletes és igazságos társadalom megteremtése, a rajongók... elvetik egyházuk intézményes kereteit és közvetítő szerepét, s közvetlenül Isten irányítása alá kívánják helyezni magukat. Az eretnekek azt a hitet vallották, hogy egyfajta belső fény önmagában is üdvösségre vezet, mivel az emberben csak a szellem lakozik Istentől, míg a test, s ezzel együtt mindaz, ami az egyház és a vallás külső formájához tartozik, a Sátán kepecéje. (...) A platonista kifejezés... abban az értelemben használatos, melyet Karl Popper tulajdonít a szónak, amikor Platón, Hegel és Marx azon törekvéseiről beszél, amelyek a társadalmi változás megállapítására, s egy 'zárt társadalom' létrehozására irányulnak. S végül, ...a manicheisták, a szellem és az anyag, a jó és a rossz teljes megkülönböztetését hirdető filozófusok.”⁵

³ HITSEKER, 1995. 506. p.

⁴ MOLNÁR TAMÁS: Utópia – örök eretnokség. Bp., 1990. (továbbiakban: MOLNÁR, 1990.) 10. p.

⁵ MOLNÁR, 1990. 10. p.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy Molnár Tamás kárhóztatja az utópiákat, vágyalomnak nevezi őket, melyek a logika tébolyának bélyegét hordják. Így ír erről *Utópia – örök eretnokség* című művében: „Az emberiség történetében időről időre lábra kap az a vélekedés, hogy az eszményi társadalom a valóságban is megteremt-hető (...) Építsük fel Isten államát a földön. Bármennyire vonzónak tűnik is ez a gondolat, valójában csak vágyalom. Befejezett társadalom, amely ne lenne mozgás-ban, éppúgy nem létezik, mint ahogy a társadalom alapvető problémáit sem lehet tudományos alapon megoldani. (...) Világosabb gondolkozású kortársaimnak talán segíthetek megszabadulni attól a bizarr eszmétől, hogy a tökéletlen ember valaha is tökéletes társadalmat alkothat.”⁶ Ez tehát az egyik oldal: az utópiák elszánt tagadása, a mindenáron való megszabadulni vágyás egy tévhittől, egy istenkáromló, eretnek kísértéstől. De korántsem hagyatkozhatunk csupán erre az egy megközelítésre: nagyon sok szerző pozitív módon nyilatkozik az utópistákról. Például A. L. Morton: *Angol utópia* című művében a következőket írja: „...Az utópiák szerzőinek tevékenységét az a kívánság hatja át, hogy a legnépszerűbb, legelfogadhatóbb módon mutassák be a demokráciáról, a társadalom életéről, az igazi nemzetközösségről vallott felfogásukat.”⁷

Az elme utópikus hajlama igen erős, és szinte minden korban megnyilvánul. Az utópiaként elfogadott művek száma több ezer kötetet tesz ki, s ezért nehéz megmondani, mi is az utópia tartalma. „Bizonyos kategóriái jelentésüknél fogva azonban kiemelkednek. Ide sorolhatjuk azokat a politikai elméleteket, amelyek túllépnek a politika alapelveinek megvitatásán a 'jó társadalom' kimerítő tárgyalása felé. Szigorúan véve Hobbes *Leviatánja* és Locke *Második értekezés a polgári kormányról* című műve nem tartozik az utópizmus irodalmába, mert érdeklődésük a politikai struktúrákra korlátozódik, és legfőbb céljuk az, hogy elviselhetővé tegyék a társadalmat, nem pedig, hogy tökéletessé. De Platón *Az állama*, Arisztotelész *Politikájának* részei és Rousseau *A társadalmi szerződése az utópizmus hagyományában* írott politikaelméleti munkák.”⁸

Láthatjuk tehát, hogy megoszlanak a vélemények: Rousseau-t általában nem veszik be az utópista gondolkodók közé, és a legtöbb ez irányú munka sem említi, még Max Horkheimer is csak előfutárként emlegeti: „Fontos ellentét van Rousseau és az utópisták között, Rousseau ugyanis nem gondolt arra, hogy történelmi visszafejlődést, vagy inkább azonnali egyenlő vagyoneelosztást hirdessen, míg az utópisták gondolatban magántulajdon nélküli kommunista társadalmat építettek fel, amelynek megvalósulása számukra valamilyen fantasztikus módon koruk eszközeivel is lehetségesnek tűnt. Ez magyarázza meg azt, hogy az utópisták meseországai – a jövő társadalmáról alkotott... elképzeléseivel szemben – nem a jövőben találhatók, hanem csupán térbelileg vannak elválasztva a szerzők tartózkodási helyétől. Morus utópiájának országa a világtenger egyik szigetén van, Campanella Napállama Ceylon belsejében található. Ezen filozófusok szerint a tökéletes társadalom bármikor és bárhol megvalósítható, amennyiben sikerül az embereket rábeszéléssel, csellel vagy éppenséggel erőszakkal rávenni, hogy megfelelő alkotmányt fogadjanak el.”⁹

Az utópia kezdetben nem más, mint a vágyakozás teremtette délibáb. Később bonyolultabb, változatos formát ölt, a társadalombírálat, a szatíra kifejezésének finom eszköze lehet, de alapját mindenkor a tényleges kívánság alkotja. Az utópia története éppen ezért különböző korok osztályainak és egyéneinek életkörülményeit, társadalmi törekvéseit tükrözi. Az ország sajátos vonásairól szóló beszámoló az egyes írók ízlésének megfelelően változik, de a variációk mögött az az állandó változás is megnyilvánul, amely a történelmi fejlődés szabályszerű folyamatát kíséri nyo-

⁶ MOLNÁR, 1990. 7. p.

⁷ MORTON, 1974. 6. p.

⁸ KATEB, G.: Utópiák és utópizmus. In: ERDÉLYI LAJOS (szerk.): Az utópiáról. Bp., 1979. 207. p.

⁹ HORKHEIMER, MAX: Az utópia. In: ERDÉLYI LAJOS (szerk.): Az utópiáról. Bp., 1979. 17. p.

mon. Fontos megjegyezni, hogy az utópia felvirágzását általában a tisztázatlan társadalmi körülmények, a bizonytalanság és a szenvedés segíti elő – ezzel a gondolat- tal a legtöbb utópiaelemző írásban találkozhatunk. Ám nemcsak a bizonytalanság és a szenvedés bír ilyen hatással az emberek képzeletére – legtöbbször a rossz puszt- a létezése indítja az embereket arra, hogy olyan társadalmi rendszerekről el- mélkedjenek, amelyekből a rossz ki van zárva.

Az utópista így vagy abban a hiszemben él, hogy az emberiség történetében va- lami megrontotta a kezdeti tökéletes állapotot – s ebben az esetben helyre kell igazí- tani a dolgot –, vagy úgy gondolja, hogy bár a világ alapjában véve tökéletlen, kellő eltökéltséggel tökéletessé tehetjük. Az utópista gondolkozás tehát a kezdet romlat- lanságába és a tökéletesség elérhetőségébe vetett hitként is jellemezhető.

Vannak azonban olyan gondolkodók, akik a vázolt utópista konstrukciókat csu- pán a valóság átcsoportosított elemeivel való játéknak tekintik, márpedig az utópista irodalom legszembeszökőbb motívuma a társadalmi és a politikai viszo-nyok bírálata, a társadalommal, a politikai rendszerrel, a boldogság elérésének mindennemű akadályával szembeni türelmetlenség. Kritikájuk sokkal mélyebbre hatol, hogysen pusztán a változást igényeljük. Ők valójában az emberi állapot leg-mélyebb alapjait szeretnék gyökeresen átalakítani.

Az utópia szó jelentése – a legjellemzőbb gondolati vonásokat megtartva – kü- lönféle lehet. A mindennapi szóhasználatban az „utópia” illetve „utópisztikus” egy olyan vágyat, cselekvéstervet fejez ki, mely törekvés eredményessége, az álom meg- valósítása felettébb kétséges. Az „utópia” illetve „utópisztikus” szó egyfelől tehát a „valószínűtlen”, „reménytelen” szinonimájaként jelentkezhethet. (Ismeretes, hogy az utópiát eredetileg nem az időben, hanem a térben képzeltek el. Nem a fennálló tár- sadalom előtt álló elkerülhetetlen vagy kívánatos jövőként, hanem a társadalmon kívül elhelyezkedő, a társadalom mellett létező szigetként jelent meg még maga a keresztény paradicsom és pokol is.) Irodalmi szempontból szélesebb értelemben utópiikusnak lehet nevezni minden olyan művet, amely az éppen adott társadalom- nál – valamilyen vonatkozásban – tökéletesebb társadalom életének bizonyos moz- zanatait mutatja be. „Szűkebb értelemben utópiáról beszélünk akkor, ha – egy adott értékrendszer nézőpontjából – eszményien tökéletes, fiktív társadalom átfogó ábrá- zolásával találkozunk.”¹⁰ A szűkebb értelemben vett utópiák sora hosszú, ide tarto- zik például többek között Platón *Az állama*, Campanella *Napállama* és Morus *Utópiá- ja* is.

Szilágyi Ákos szintén szükségesnek érzi az utópisztikus magatartást, az utópia általános fogalmát és az utópia műfaját megkülönböztetni. Míg az utópisztikus ma- gatartás minden utópisztikus megnyilvánulás alapja (amelynek tere lehet a filozó- fia, a mindennapi élet, a művészetek), addig az utópia műfaja az utópisztikus ma- gatartás konkrét és epikai formában realizált változata. (Eszerint tehát egy lírai al- kotás például nem lehet utópia, legfeljebb csak utópisztikus, azaz kifejezheti a jövő- höz való érzelmi-tudati viszonyt.)¹¹ Az utópisztikus magatartás valamilyen formá- ban szinte valamennyi korban megjelent; a létező társadalmat túllépni szándékozó, azt egy elképzelt világgal felcserélő magatartás (amely vallásos és szekularizált for- mában egyaránt létezhet) egyik alapvető vonása a különböző kultúráknak. Ezen utópiikus magatartás lenyomatai például a különböző népi bőség-ország elképzelé- sek (ilyen népi utópia többek között az angol *Cokaygne* vagy a francia *Coquaigne*).¹² Utópiikus elemet tartalmaz például a Hesiodos által leírt „aranykor”, a homéroszi „boldogok szigete”, vagy az Árkádiáról szóló mesék.

¹⁰ SZILÁGYI VILMOS: Hová fog ez vezetni? Utópiizmus és anti-utópiizmus. In: Alföld, 1966. 11. sz. (továb- biakban: SZILÁGYI, 1966.) 59. p.

¹¹ SZILÁGYI ÁKOS: Utópisztikus magatartás a lírában és epikában. In: Világosság, 1975. 8-9. sz. (továb- biakban: SZILÁGYI, 1975.) 537. p.

¹² MORTON, 1974. 10. p.

A népi utópiák lényege a korlátlan anyagi bőség, amelynek forrása nem fontos, nem is emberi munka eredménye, hanem az elképzelt világ alaptulajdonsága: a javak egyszerűen vannak, például repülő sültgalambok, kolbászkerítés, borfolyó formájában. Míg a népi utópiákban a szatirikus kedv – a létező világ nyomorúságának kigúnyolása, kiforgatása – és líraiság – vágyakozás, boldog élet utáni ábrándozás – az uralkodó, addig a későbbi, klasszikus utópiákban a fennálló világnak az ésszerűség határain belül maradó átalakítására tesznek javaslatot.¹³

Az ókor egyetlen, szűkebb értelemben vett utópiája Platón *Az állama*, s ezen képzeletbeli állam működésének számos eleme (vagy elemeinek félremagyarázott változata) él tovább a későbbi utópiákban. A keresztény középkor nem volt termékeny táptalaja az effajta utópikus gondolkodásnak. A vágyképek, az ideális lét tere nem a jelen vagy a közeljövő, hanem a múlt vagy a halál utáni élet. A bibliai paradicsomkert-mítosz a tökéletes élet képét a múltba helyezi. Az Égi Jeruzsálem-mítosz pedig – amely Augustinustól kezdve a Civitas Dei formában él tovább – a halál utánra helyezi Isten mennyei országának eljövételét.¹⁴ Ezen elképzeléseknek tehát a szoros értelemben vett utópiákhoz nincs igazán közük, de az utópisztikus magatartás bennük foglaltatik; Vidrányi Katalin úgy látja, hogy az eszkatológia nem más, mint transzcendentizált utópia.¹⁵ A világ vége előtt bekövetkező, ezer évig tartó Krisztus-országa elképzelés hirdetője, a chiliazmus, már egy kicsit közelebb áll a klasszikus értelemben vett utópiákhoz, hiszen az ideális világot már a földi lét keretein belül képzelet el.

Szilágyi Vilmos szerint azonban az eszkatológia és a chiliazmus az őskereszténységben, illetve egyes messianisztikus eretnekségekben – például a Joachimitáknál – közelítette meg leginkább az újkori utópizmust, mivel az isten országának evilági megvalósulását reális és belátható időn belüli lehetőségnek látták. Az utópiák írásához alapvetően szükséges gondolatot – azt a hitet, hogy az ember képes és jogosult a világot vágyainak megfelelően alakítani, irányítani – a humanizmus kora hozza vissza újra. Platón után a következő nagyhatású, tudatosan és mindenre kiterjedően kifejtett, klasszikus értelemben vett utópiát az angol humanizmus egyik legkiemelkedőbb alakja, Thomas Morus írta, majd őt követte – természetesen más-más formában – Campanella, Bacon, Swift és a többiek. Nehéz átfogó tendenciákat megfogalmazni, hiszen valamennyiüknél eltérő súlypontokat figyelhetünk meg, ami persze természetes.

Az utópiákkal foglalkozó szakirodalom egyik megközelítése szerint az utópiákat két nagy csoportra lehet osztani, annak alapján, hogy a jelen társadalmának mely aspektusát gondolják tovább. E megkülönböztetés szerint vannak „tudományos-technikai” illetve „humán” jellegű utópiák. A tudományos alapú utópiák az adott korban felsejlő tudományos (fizikai, kémiai, biológiai stb.) lehetőségeket gondolják tovább, a „humán” jellegűek pedig különböző ideológiák, gondolati konstrukciók, gazdasági-fogyasztási tendenciák, politikai irányok képzeletbeli „meghosszabbításai”.¹⁶ (A technika fejlődése természetesen magával hozza – vagy hozhatja – az emberi viszonyok változását is, az elkülönülés alapja itt is a mű alkotóelemeinek dominanciája.)

Az eddig említett „humán” illetve tudományos alapú utópiákban közös volt pozitív jellegük (boldogország-elképzelések), azonban a 20. század – a maga két háborújával, nagy gazdasági válságával, orosz forradalmával, atombombájával – megteremtette és előhívta az ideálisnak hitt társadalmak jövőben bekövetkező negatív tükröképét. Aldous Huxley *Szép új világ* és George Orwell *1984* című regénye, mint az anti-utópiák klasszikus teljesítményei Angliában születtek meg, de szorosan kap-

¹³ SZILÁGYI, 1975. 540. p.

¹⁴ SZILÁGYI, 1966. 60. p.

¹⁵ VIDRÁNYI KATALIN: Údvtörténet és történelem. In: Világosság, 1975. 8-9. sz. 518. p.

¹⁶ SZILÁGYI VILMOS: A jövő társadalmának víziói. In: Jelenkor, 1965. 11. sz. 1034. p.

csolódik az alpművekhez Szathmári Sándor *Kazohiniája* is. Ezek a munkák egyértelműen az utópiák irodalomba történő betörését jelentik. Eltűnőben vannak a filozófiai célok – amelyek az eddigiekben uralkodtak –, s egyre inkább megfigyelhető a szépirodalmiasodó utópiák politikummal történő feltöltődése (elsősorban Orwellnél). Ez a kettősség nagyban elősegítette/elősegíti az utópiák mai elfogadottságát. (Orwell például keresettebb, mint valaha.) A nagyközönség számára is könnyen feldolgozható, olvasmányos, izgalmas utópiák – amelyek inkább regények! – jelentik a jövőt. Várakozásaink szerint önállóságuk elvesztésével fizetnek az utópiák 21. századi népszerűségükért.

Platón *Az államtól* kezdve minden utópiában megfogalmazódik a jelen bírálta, amivel szembehelyezik a tökéletesnek megálmodott világot, ahol érvényesül a vallásszabadság, a közjó a legfőbb érték, és az erkölcsi normák kötelező ereje magától értetődő. Úgy tűnhet, hogy ezek a gondolatok a világtól elrugaszkodottak, s kitalálóik is egyfajta álmvilág rabjai. Mégis például Morus emberi tulajdonságai, az elvei melletti végsőkéig kiállás bármely kor embere számára követendő lehet. Ugyanakkor Bacon élete az utópista gondolkodó ragaszkodását is mutatja a „földi” értékekhez, ugyanis „a legkisebb megvalósult jó is több, mint a lehetetlenség legragyogóbb ígérete”.¹⁷

Feltehetjük az eredendő kérdést, hogy szívesen élnénk-e bármelyik utópiában. Az őszinte válaszunk csak a „nem” lehet. Véleményem szerint azonban nem ez a legfontosabb megközelítésmód. Ahhoz, hogy egyáltalán foglalkozzunk az utópiákkal nincs szükség a gyakorlati vonzódásra. Elég az elméleti ábrándozás. A fantázia. A jobbitó szándék. A pozitív változtatás vágya, esetleg imperatívusza. Elég a tökéleteség hite, ami mindenképpen előrevisz.

Az utópisztikus művek nem fognak eltűnni a világból. Álmokra mindig szüksége lesz az embereknek. Az utópiák nemcsak reményt adnak, de élni is megtaníthatják a csüggedőket. Az utópizmus felé hajló írók minden esetleges hibájuk mellett is koruk, társadalmuk visszásságainak eltüntetését tűzték ki célul, és ez a törekvés minden korszak gondolkodóit vonzotta. Ezért az „Utópia bűvölete megmaradt. (...) Utópia kastélya ragyog a napsütésben, de nagyon messze van; hosszú, kanyargós az út, de fölfelé vezet. Legalábbis így sejtik Utópia lovagjai. (...) Megközelítése során a lovagrend tagjai elfáradtak, kiálltak a sorból, nyakukat szegték, elátkozták és megtagadták Utópiát. De a menet ma is úton van. Hegynek fölfelé gyalogol, kiábrándultan és reménykedve.”¹⁸

Szeressük őket és szurkoljunk nekik! – hátha sikerül valamelyiküknek.

¹⁷ SÜKÖSD MIHÁLY: *Utópia lovagjai*. Bp., 1990. (továbbiakban: SÜKÖSD, 1990.) 6. p.

¹⁸ SÜKÖSD, 1990. 6-7. p.